

УДК 331.52

О. В. Брит,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства, фінансів та фінансово-економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань

ВИМОГИ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ ДО ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

O. Brit,

candidate of economic Sciences, associate Professor of business economics, finance and financial security
Uman State Pedagogical university named after Pavlo Tychyna, Uman

REQUIREMENTS OF THE MODERN LABOUR MARKET FOR SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION

У статті розглянуто основні напрями вдосконалення системи підготовки дипломованих фахівців; визначено основні вимоги до їх знань, вмінь та навичок. Визначено рекомендації щодо державної підтримки вищих навчальних закладів.

The article describes the main directions of improving the system of training specialists; identify the basic requirements for their knowledge, abilities and skills. Defined guidelines for state support of higher education institutions.

Ключові слова: вища освіта, ринок праці, суспільство знань, "трикутник знань", конкурентоспроможність фахівця з вищою освітою.

Key words: higher education, labour market, society of knowledge, "knowledge triangle", the competitiveness of a specialist with higher education.

ВСТУП

Сучасна епоха — це пора інтенсивного формування, нагромадження, поширення та використання освітніх ресурсів. Саме тому освіта — це найцінніший національний ресурс, що визначає конкурентоспроможність будь-якої країни в довгостроковому періоді. Виходячи з цього, створення та розвиток цього ресурсу є головним стратегічним завданням країни. Таким чином, формулювання вимог у реформуванні та розвитку освіти, зокрема, вищої (університетської) є провідним завданням як політичної еліти держави, так і безпосередньо усього суспільства (науковців, викладачів, роботодавців, а також студентів та їх батьків). Адаптація нової державної політики в цій сфері, спрямованої на розвиток суспільства і держави, є надзвичайно актуальним.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Успішна інтеграція України у світовий економічний, політичний, науково-технологічний та освітній простір безпосередньо залежить від якості її людського та інтелектуального капіталу. Формування останніх головним чином відбувається завдяки системі освіти, що закладає основні знання та вміння фахівців з відповідних професій. Саме тому формування основних рекомендацій щодо процесу підготовки спеціалістів та до їх знань, вмінь, навичок з урахуванням досвіду успішних країн світу забезпечить збалансованість ринку праці та підвищить ефективність суспільного виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Інституційні процеси підготовки та зайнятості фахівців з вищою освітою знайшли відображення у

наукових працях відомих учених, зокрема Г. Беккера, С. Брю, К. Макконела, Н. Менкью, О. Амоша, Д. Богиня, К. Бондарчук, О. Грішнова, В. Данюк, А. Колот, Е. Лібанова І. Мартинюк, С. Мельник, та інших.

МЕТА СТАТТІ

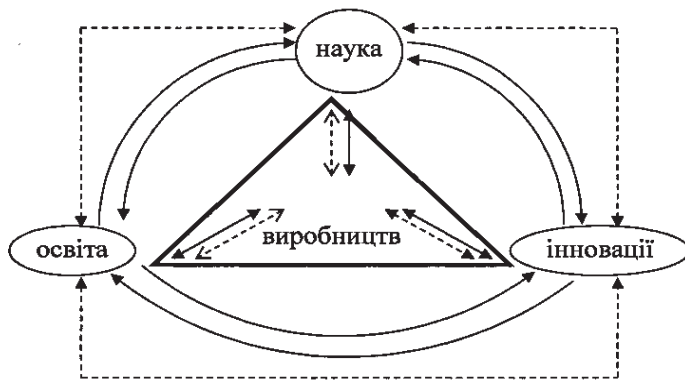
Обґрунтування основних вимог до фахівців, що готуються системою вищої освіти України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Діяльність вищих навчальних закладів спрямовано на підготовку фахівців з вищою освітою, які відповідають низці вимог як до їх професійних, так і до їх особистісних характеристик. Висококваліфікованими фахівцями вважаються спеціалісти з повною вищою освітою, які володіють професійними знаннями і практичними навичками діяльності в умовах динамічності зовнішнього середовища, обумовленої активним розвитком науково-технічного прогресу. При визначенні сучасних вимог до випускників вищих навчальних закладів різних форм власності та рівнів акредитації, на нашу думку, важливим є з'ясування основних вимог до провадження державної політики у сфері вищої освіти.

Однією з головних рис сучасної системи вищої освіти має бути її доступність для всіх бажуючих. Однак, принциповим при цьому є те, що надання послуг вищої освіти повинно здійснюватись, переважно, особам із відповідним рівнем базової підготовки й інтелектуальних здібностей.

Відкритий доступ до вищої освіти не може означати зниження вимог до знань і вмінь абітурієнтів. Відбір студентів вищих навчальних закладів із загальної кількості абітурієнтів, на нашу думку, має здійснюватись на конкурсних засадах за наперед розробленими єди-

----- – рух інформації

Рис. 1. Трикутник знань

Джерело: побудовано автором.

ними для всіх вступників на конкретну спеціальність вимогами.

Процес підготовки фахівців з вищою освітою має бути незалежним від політичних, релігійних, расових та інших переконань та упереджень. Навчальні програми у вищій школі мають розроблятися виключно досвідченими науковцями та практиками у відповідній сфері діяльності за обов'язкової умови відсутності будь-якого тиску з боку державних, релігійних чи громадських організацій.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України приділяється значна увага питанню розширення закладами вищої освіти кола міжнародних контактів, а також переведенню міжнародних договорів із розряду формальних до практично-реалістичного формату їх реалізації.

Важливим кроком на шляху інтеграції вітчизняної вищої освіти до європейського освітнього простору стало підписання Україною у травні 2005 р. Болонської декларації. Завдяки цьому кроку наша держава стала бажаним учасником низки міжнародних проектів, ініційованих Європейським Союзом (Темпус, Еразмус Мундус, програма імені Жана Моне, Леонардо до Вінчі, Сократ та ін.).

Міжнародне співробітництво дозволяє українським вищим навчальним закладам перейняти досвід підготовки фахівців з вищою освітою у провідних країнах світу з збереженням національної ідентичності та самобутності української нації. У сфері вищої освіти доцільно долучатись лише до найкращих і перевірених світових стандартів, у жодному разі не нехтуючи при цьому досягненнями вітчизняної вищої школи та обов'язково враховуючи її специфічні особливості.

До системи вищої освіти України висуваються вимоги з розбудови ступеневої освіти, що сприяє впровадженню принципів здобуття населенням освіти протягом усього життя: з підготовчих класів у дитячих садках, у загальноосвітніх навчальних закладах, вищих навчальних закладах I—IV рівнів акредитації та у закладах післядипломної освіти. Ступеневість освіти передбачає поетапне здобуття освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста і магістра.

Перспективою подальшого розвитку і вдосконалення вищої освіти України є впровадження дипломів типу А (що означають можливість подальшого провадження науково-дослідної діяльності) і типу Б (означають на-

явність усіх знань і вмінь, необхідних для професійної діяльності). У будь-якому разі після закінчення вищого навчального закладу фахівці з вищою освітою зацікавлені в регулярному оновленні власних знань, що реалізується в системі післядипломної освіти.

Інтеграція України до світового співтовариства обумовлює уніфікацію та стандартизацію навчальних програм, завдяки чому випускники вітчизняних вищих навчальних закладів можуть вільно вступати до іноземних університетів та працевлаштовуватись за кордоном з дипломом українського зразка, що визнаватиметься в інших країнах світу.

Актуальною для України є розробка єдиних рамок кваліфікацій, які б органічно поєднували вітчизняні та європейські надбання у підготовці фахівців відповідного напрямку та спеціалізації.

Подальшого вдосконалення з метою адаптації до вітчизняної системи вищої освіти потребує кредитно-модульна система оцінювання рівня знань студентів

Вищі навчальні заклади мають створювати умови для мобільності студентів протягом і після завершення терміну навчання — короткотермінові (кілька місяців) чи довгострокові (один чи кілька семестрів) курси навчання за кордоном, або продовження здобуття вищої освіти у зарубіжних університетах після закінчення вітчизняних вищих навчальних закладів.

Фахівці з вищою освітою мають бути ініціативними щодо стажування та продовження навчання як у вітчизняних, так і в зарубіжних закладах вищої та післядипломної освіти. Це має бути спрямованим на оновлення знань, набуття навичок професійної діяльності з новітніми іноземними технологіями та на обмін інформацією й передовим досвідом зі спеціалістами різних країн. У мобільності кадрів зацікавлені також і роботодавці, оскільки це один із перспективних способів налагодження міжнародних контактів, розширення кола зарубіжних партнерів і клієнтської бази.

Головним є індивідуальний підхід до кожного окремого студента. Психічні та фізичні особливості особистості спричиняють необхідність персоналізації вищої освіти з метою розкриття здібностей і талантів молоді.

Сучасною вимогою до вищої освіти, беззаперечно, є необхідність налагодження тісного взаємозв'язку з наукою та виробництвом [6, с.124]. Актуальною сьогодні є мінімізація розриву між вищою освітою, академічною наукою та практичною діяльністю, що відрізняється своєю динамічністю та орієнтованістю на інноваційний характер розвитку. Так званому "трикутнику знань" (наука — освіта — інновації) світовою спільнотою приділяється велика увага як пріоритету розвитку освітньої діяльності в усіх країнах (рис. 1).

Висока динамічність сучасного суспільно-економічного розвитку, обумовлює гнучкість освітньої діяльності та освітнього процесу за рахунок адаптивності навчальних планів і програм до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності економічних суб'єктів. Гнучкість мислення як риса має бути властивою і фахівцям з вищою освітою, які виходять на ринок праці.

Імідж, рейтинг, визнання системи вищої освіти в цілому чи окремого вищого навчального закладу на

внутрішньому й міжнародному ринках освітніх послуг визначається, у першу чергу, якісними результатами їх діяльності. Важливо, щоб випускники закладів вищої освіти володіли усіма необхідними знаннями, професійною термінологією, мали навички практичної діяльності у відповідній сфері, а також можливість постійного вдосконалення власних фахових характеристик. Усе вищевказане прямо залежить від якості навчання, що визначається рівнем кваліфікації розробників навчальних програм і планів, інноваційністю самих навчальних програм, наявністю вільного доступу до новітніх досягнень науково-технічного прогресу, інформаційною забезпеченістю навчального процесу, наявністю належного матеріально-технічного забезпечення тощо.

Стрімка мінливість умов виробництва обумовлює необхідність постійного вдосконалення й оновлення знань, умінь і навичок працівників. У зв'язку з цим, на всіх етапах освітнього процесу у студентів варто формувати прагнення до навчання протягом життя [5, с. 73].

У сучасному світі освіта розглядається не як кінцевий продукт одного з етапів життя людини, а як постійний і динамічний процес. Якщо раніше освіта обмежувалася достатньо коротким та чітко визначеним відрізком трудового життя, по закінченню якого людина виходила із системи освіти, то нині ситуація зазнала кардинальних змін.

Швидке старіння знань за умов сьогодення динамічного середовища зумовлює необхідність їх постійного оновлення та періодичного повернення до навчання, що продовжується фактично впродовж всього трудового життя особистості. Щороку кілька проектів (у тому числі, за участі українських вищих навчальних закладів) отримують фінансування Європейської Комісії на їх впровадження на практиці.

Фахівці з вищою освітою, незалежно від здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня, мають регулярно підвищувати власну кваліфікацію. У даному контексті особливої ваги набуває післядипломна освіта, яка може реалізовуватись у формі перепідготовки (отримання нової спеціальності), спеціалізації (здобуття нових здібностей у межах спеціальності), підвищення кваліфікації (здобуття нових здібностей, необхідних для виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності) і стажування (набуття практичних навичок виконання певних функцій у межах спеціальності) [4].

Безперервне професійне навчання в різних його формах здійснюється протягом усієї трудової діяльності фахівця з вищою освітою. При цьому, перш за все, виникає потреба у визначенні категорії тих, кого навчають, вибору програм, форм, термінів та місця навчання, розробки відповідних програм і забезпечення навчально-методичною документацією, кваліфікованими кадрами та достатньою навчально-матеріальною базою.

Підвищення кваліфікації періодично має здійснюватися з метою оновлення теоретичних і практичних знань, умінь і навичок керівників та спеціалістів відповідно до постійно зростаючих вимог державних освітніх стандартів і особливостей розвитку економіки країни.

Підготовка фахівців з вищою освітою потребує державної підтримки, що має бути зорієнтованою, у першу чергу, на пріоритетні стратегічно важливі для розвитку економіки чи суспільства напрями підготовки. Зважаю-

чи на те, що визначальною рисою вищих навчальних закладів третього та четвертого рівнів акредитації є проведення ними наукової та науково-дослідної діяльності, державну підтримку слід також орієнтувати на сприяння здійсненню фундаментальних та прикладних досліджень.

Державна підтримка має реалізовуватись у формі фінансового сприяння (зокрема, державне замовлення на підготовку спеціалістів і магістрів; надання пільг окремим групам населення на навчання у закладах вищої освіти; фінансування науково-дослідних тем тощо). Ключовими принципами визначення типу й обсягів державної підтримки вищих навчальних закладів у напрямі підготовки фахівців з вищою освітою, на нашу думку, є прозорість і гласність цих процесів.

За умов жорсткої конкуренції на внутрішньому та міжнародному ринках праці вища освіта отримала риси масовості. Підтвердженням цього є результати моніторингу кількості студентів у світі, проведеного ЮНЕСКО у 203 країнах, що показує зростання чисельності студентського контингенту з 13 у 1960 р. до 111 млн осіб у 2005 р. Причому збільшення кількості студентів вищих навчальних закладів відбувається на фоні загального зменшення чисельності населення у багатьох країнах.

За прогнозами науковців, у 2020 р. чисельність студентів у світі ймовірно зросте до 130—140 млн осіб. У зв'язку з цим, підвищення конкурентоспроможності фахівця з вищою освітою на ринку праці передбачає його відповідність низці вимог. Мається на увазі наявність і постійне поглиблення знань відповідного професійного спрямування, досконале володіння професійною термінологією. Щодо останнього варто відзначити, що активний розвиток різних видів економічної діяльності, науки та техніки призводить до частого виникнення нових термінів, якими фахівці з вищою освітою повинні володіти на високому рівні, розуміючи їх сутність і вміючи належним чином використовувати у діловому спілкуванні. Володіння теоретичними знаннями є необхідним, оскільки саме на цій основі можливе опанування нової інформації та опанування нюансами професійної діяльності на практиці. Поряд з класичними науковими школами, працями всесвітньо визнаних науковців у відповідній сфері діяльності, фахівці з вищою освітою мають бути обізнаними з надбаннями сучасних учених, регулярно відстежуючи публікації у провідних наукових виданнях.

Виходячи на ринок праці, фахівці з вищою освітою, окрім теоретичних знань, повинні володіти навичками та вміннями практичної діяльності у відповідній сфері. Унікальність кожного окремого підприємства передбачає здобуття новим працівником особливих навичок роботи. Незважаючи на це, при працевлаштуванні фахівець з вищою освітою має показати роботодавцям свої професійні здібності та вміння ефективно працювати як у стандартних, так і в непередбачуваних, ризикованих ситуаціях [1, с. 296].

Вміння швидко адаптуватись до нових умов, стресостійкість, комунікабельність, прагнення до навчання протягом усього життя є принциповою вимогою. Особливо цінуються спеціалісти, які володіють нестандартним мисленням, креативні, мають творчі здібності та вміють їх реалізувати у професійній діяльності [3, с. 77].

Окрім того, загальноприйнятими вимогами до фахівців з вищою освітою, що є актуальними і за сучасних умов, є толерантність, дисциплінованість, пунктуальність, впевненість у собі, уміння адекватно оцінювати виробничі ситуації. Незаперечною вимогою є наявність практичних навичок роботи з новітніми технологіями, у першу чергу — комп'ютерними.

Здатність до навчання й оперативного освоєння новацій, наявність інноваційного мислення нерідко визначає високий професіоналізм фахівця. У процесі підготовки фахівців з вищою освітою у вищих навчальних закладах у студентів мають формуватись здібності до інноваційної діяльності. З цієї метою навчальні плани та програми мають регулярно оновлюватись відповідно до змін, спричинених науково-технічним прогресом.

Необхідно ретельно розробляти програми проходження студентами навчальної, виробничої та переддипломної практик, які слід орієнтувати на здобуття молоддю практичних навичок роботи на новітньому обладнанні, за інноваційними технологіями. Актуальною є організація стажування студентів на інноваційно активних підприємствах. Останнє має низку переваг.

У студентів формуються навички діяльності у трудовому колективі, виникає реальна можливість реалізувати власні креативні ідеї та підвищити професійний рівень.

Інноваційно активні підприємства отримують змогу відібрати потенційних працівників, які володіють низкою специфічних рис і задовольняють висунуті роботодавцями вимоги.

Якщо випускники користуються попитом на ринку праці фахівців з вищою освітою, то поліпшується імідж та підвищується рейтинг вищого навчального закладу. Важливим є формування у свідомості студентів ідеї про необхідність постійного опанування новітніх методів, методик, техніки, технологій, способів господарювання, а також розробки власних пропозицій щодо вдосконалення професійної діяльності у відповідній сфері. Фахівці з вищою освітою повинні уміти працювати в колективі, мати критичне мислення, об'єктивну самооцінку, адекватну амбіційність, задатки стратегічного мислення, навички провадження науково-дослідної діяльності, реалістично сприймати економічні процеси, уміти накопичувати, аналізувати й орієнтуватись у масивах інформації тощо.

ВИСНОВКИ

Побудова і розвиток суспільства знань висуває до процесу підготовки фахівців з вищою освітою низку вимог. Розуміння змісту цих вимог потребує виявлення основних рис суспільства знань, зокрема: ключова роль освіти та знань у соціально-економічному розвитку країни, зростання значення інформаційно-комп'ютерних технологій, персоніфікація вищої освіти з метою розкриття внутрішніх резервів та потенціалу особистості, саморозвиток, самоконтроль, самодисципліна, самовдосконалення висококваліфікованого фахівця, динамічність і гнучкість вищої освіти тощо.

Врахування чинників динамічності зовнішнього середовища, інтелектуалізації праці, активного впровадження інноваційних технологій дозволяє конкретизувати основні вимоги до сучасних фахівців з вищою осві-

тою: наявність теоретичної та практичної професійної підготовки, високий рівень володіння інформаційно-комунікативними технологіями, креативність, здатність і готовність до постійного навчання і т.п.

Ринок праці фахівців з вищою освітою висуває вимоги і до процесу перепідготовки кадрів як у системі освіти, так і безпосередньо на виробництві, акцентуючи особливу увагу на необхідності широкого застосування новітніх методик викладання, формування креативного типу мислення тощо.

Література:

1. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Є.П. Качана. — Тернопіль: ТДЕУ, 2006. — 373 с.
2. Сасіна Л.О. Методичні підходи до розроблення програми мотивації праці персоналу підприємства / Л.О. Сасіна, В.М. Лугова // Економіка розвитку. — 2005. — № 2 (34). — С. 44—46.
3. Гольда А.В. Роль мотивації у підвищенні ефективності використання трудового потенціалу // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць / наук. ред. І.К. Бондар. — 2004. — № 11 (42). — С. 76—79.
4. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 р. № 2984-111 // Урядовий кур'єр № 86. — 2002 р.
5. Каленюк І. До питання про освітній потенціал країни / І. Каленюк // Економіка України. — 2001. — № 11. — С. 70—77.
6. Падалка О.С., Каленюк І.С. Економіка освіти та управління: посібник / Падалка О.С. — К.: Педагогічна думка. — 2012. — 184 с.
7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.

References:

1. Kachan, Ye.P. (2006), *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Labor economics and sociolabor relations], TDEU, Ternopil, Ukraine.
2. Sasina, L.O. (2005), "Methodical approaches to developing a program of motivation of staff of the enterprise", *Ekonomika rozvytku*, vol. 2, no. 34, pp. 44—46.
3. Hol'da, A.V. (2004), "The role of motivation in improving the efficiency of use the labor potential", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 11, no. 42, pp. 76—79.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), *The Law of Ukraine "On higher education"*, *Uriadovyj kur'ier*, vol. 86.
5. Kaleniuk, I. (2001), "On the question of educational potential of the country", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp.70—77.
6. Padalka, O.S. and Kaleniuk, I.S. (2012), *Ekonomika osvity ta upravlinni* [The economics of education and management], *Pedahohichna dumka*, Kyiv, Ukraine.
7. Kremen', V.H. (2005), *Osvita i nauka v Ukraini - innovatsijni aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezul'taty* [Education and science in Ukraine — innovative aspects. Strategy. Implementation. Results], *Hramota*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р.